

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

ب..... طرد اجتماعی

طرد اجتماعی و پهنه‌های مسئله‌دار اروپا

تالیف

اس. پی. منگن

ترجمه

عارف اقوامی مقدم

انتشارات دانشگاه تهران

شماره ۳۱۶۳

شماره مسلسل ۶۷۱۲

منگن، استیون پی.، ۱۹۵۰ - م.
اجتماعی و پهنه‌های مسئله‌دار اروپا؛ مدیریت نوسازی شهری / اس. پی. منگن؛ عارف اقوامی
مقدم. تهران: دانشگاه تهران. مؤسسه انتشارات، ۱۳۸۹،
۲۹۷ ص: (انتشارات دانشگاه تهران؛ شماره ۳۱۶۳).

ISBN 978-964-03-6110-8

فهرست‌نویسی براساس اطلاعات فیبا.
عنوان اصلی: **Social Exclusion and Inner City Europe Regulating Urban
Regeneration.**

واژه‌نامه.
نوسازی شهری -- اروپا. سیاست شهری -- اروپا. پهنه‌های مسئله‌دار -- اروپا. کناره‌گزینی
اجتماعی -- اروپا. اقوامی مقدم، عارف، ۱۳۳۹ - دانشگاه تهران. مؤسسه انتشارات.
۱۳۹۰ ۳۰۷/۳۴۱۶۰۹۴ م ۸ الف / ۱۷۸ HT
شماره کتابشناسی ملی ۲۱۹۸۴۳۳

عنوان: **طرد اجتماعی و پهنه‌های مسئله‌دار اروپا؛ مدیریت نوسازی شهری**

تألیف: اس. پی. منگن

ترجمه: عارف اقوامی مقدم

ویراستار: فرشاد رضوان

نوبت چاپ: اول

تاریخ انتشار: ۱۳۹۰

شمارگان: ۳۰۰۰ نسخه

ناشر: مؤسسه انتشارات با همکاری مؤسسه پژوهشی فرهنگ و هنردانشگاه تهران

چاپ و صحافی: مؤسسه انتشارات دانشگاه تهران

ISBN 978-964-03-6110-8

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۰۳-۶۱۱۰-۸

«مسئولیت صحت مطالب کتاب با مترجم است»

«کلیه حقوق برای ناشر محفوظ است»

بها: ۷۰۰۰۰ ریال

خیابان کارگر شمالی - خیابان شهید فرشی مقدم - مؤسسه انتشارات دانشگاه تهران

پست الکترونیک: press@ut.ac.ir - سایت: www.press.ut.ac.ir

بخش و فروش: تلفکس ۸۸۰۱۲۰۷۸

فهرست

یادداشت مترجم ..... خ

مقدمه ..... د

بخش ۱ تصویر هسته‌ی اولیه

فصل اول - اروپای هسته‌های اولیه‌ی: دگرگونی اجتماعی - اقتصادی و واکنش سیاست‌های ملی در قبال آنها..... ۳

فصل دوم - شهرها و هسته‌های اولیه ۵۹

بخش ۲ راهبردهای نوسازی هسته‌های اولیه ۱۰۷

فصل سوم - نوسازی ساختار فیزیکی ۱۰۹

فصل چهارم - تعمیم قلمرو سیاست‌گذاری ۱۵۱

فصل پنجم - پی‌آمدهای نوسازی ۲۰۳

بخش ۳ تکوین رژیم‌های نوسازی فصل ۲۳۱

فصل ششم - نوسازی هسته‌های اولیه: روند کلی دستورکار شهر اتحادیه‌ی اروپایی ۲۳۳

فصل هفتم - هسته‌ی اولیه‌ی شهر: مدیریت نوسازی، پیکار علیه طرد اجتماعی ۲۵۵

کتاب‌شناسی

پیشگفتار

در سده‌های اخیر با گسترش روزافزون علوم و فنون و توسعه صنعتی، شهرهای ایران، بیش از پیش، تحت تأثیر عوامل متأثر از این پدیده قرار گرفته‌اند. این شهرها، در گذشته، در حقیقت مجموعه‌های همگنی بوده‌اند که توسعه کالبدی و فضایی آنها متأثر از روابط تولیدی و مناسبات اقتصادی محدودشان بوده و به علت سرعت کم تغییر این مناسبات، تعادل شهر تا حدود زیادی حفظ می‌شده است. اما انقلاب صنعتی، عوامل به وجود آمده بعد از رنسانس، افزایش روزافزون جمعیت شهری و استقرار مناسبات نوین اقتصادی، باعث به هم خوردن تعادل شهر قدیمی شده‌اند.

شهرهای قدیمی از یک طرف به دلیل داشتن ارزش‌های فضایی و از طرف دیگر به دلیل داشتن همبستگی و همگنی خاص خود، باید از این عدم تعادل و تأثیرات ناشی از آن، مورد حفاظت و صیانت قرار گرفته و در مقابل تغییرات تند و ناگهانی مورد مراقبت قرار گیرند. همچنین باید گفت، بر اثر توسعه سریع و بی‌برنامه، محدوده‌هایی از شهر، از توسعه جامانده و دچار فرسودگی‌های گوناگون شده و بالتبع آن از نظر اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی نیز به بیماری مبتلا شده‌اند.

علی‌رغم آنکه در اکثر شهرهای ماندگار جهان روند پیوسته تغییر و نو شدن شهرها از دوران کهن به دوره معاصر، با حفظ اصول و ارزش‌های گذشته به چشم می‌خورد، کشور ایران با سابقه طولانی و تجربیات فراوان تاریخی و قدمت بسیار در پدیده شهر و شهرنشینی، از این جریان دور مانده است. اقداماتی نیز که در دوره معاصر به صورت شتابزده برای نجات این بیمار صورت پذیرفته نیز گاه روند این حرکت را تسهیل نموده است و گاه به صورت مسکن موضعی، این روند را به تعویق انداخته است.

بنابراین باید برای ایجاد تعادل و رفع مشکلات و فرسودگی‌ها چاره‌ای اندیشید. یکی از مسیرهای سریع و صحیح در این جهت استفاده از تجربیات موفق جهانی است که می‌تواند کمک رسان تصمیم‌گیران و تصمیم‌سازان شهری در ایران برای برنامه‌ریزی‌های مداخله در بافت‌ها باشد. در این راستا، برای آشنایی هرچه بیشتر نهادهای حرفه‌ای شهری از تجربیات جهانی، سازمان نوسازی شهر تهران، به‌عنوان نهادی عمومی و شهری و مؤسسه پژوهشی فرهنگ و هنر دانشگاه تهران به‌عنوان نهاد علمی و دانشگاهی، تصمیم به کاری متداوم بر پایه علمی جهت بر گرداندن متون علمی تخصصی کشورهای موفق در امر دخالت در امور شهری گرفته اند. مجموعه پیش‌رو، مقدمه‌ای بر این کار ارزشمند خواهد بود که امیدواریم تأثیر مناسب خود را بر جهت‌گیری دیدگاه‌ها و تصمیم‌ها به‌سوی صحیح خود بگذارد و قوت قلبی ادامه این مسیر و سرعت بخشیدن به آن باشد.

دکتر پیروز حناچی

رئیس مؤسسه پژوهشی فرهنگ و هنر

مقدمه سازمان

برای تصمیم‌گیری درست و پرهیز از تکرار اشتباهات، بطور دائم نیازمند پایش رویکردها و اصلاح روش‌ها هستیم. امری که بهره‌مندی از تجارب و آموزه‌های روز و حرکت بر لبه دانش جهانی را ضروری می‌نماید. اطلاع از دانش و تحولات روز جهانی، امکان‌سنجش سطح اقدامات و ارزیابی جایگاه اندیشه‌ای و اجرایی موضوع را میسر می‌سازد. داشتن تصویری روشن از اوضاع جهانی، ضمن کمک به شناخت موقعیت و ارزیابی مزیت‌های نسبی، امکان تعامل موثر با جهان بیرون و تولید علم را فراهم می‌کند.

دگرگونی‌های زیست‌محیطی دهه‌های اخیر نشان داد که افق نوعی از توسعه که زمانی بی‌حد و حصر تصور می‌شد به سرانجام خود رسیده و ناگزیر از تجربه انواع دیگری از توسعه هماهنگ با منابع زیستی پایان پذیر، هستیم. به اعتقاد بسیاری، قرن حاضر، زمین شاهد مهاجرت پایانی و تبدیل شهرها به مأمّن اصلی انسانها خواهد بود. در این فرآیند بحث اسکان جمعیت و تأمین اشتغال، بهبود نظام سلامت و آموزش آنها از چالش‌های اساسی جهان روبه‌فردا هستند. بی‌تردید در چنین فضایی، نوسازی و ساماندهی مجدد و پیاپی شهرها امری بنیادی و معطوف به تضمین امکان تداوم حیات بشری است.

امر خطیر نوسازی و تجدید حیات شهری در کنار ضرورت‌های حیاتی و اجتناب‌ناپذیر، ناگزیر از توجه به چشم‌اندازهای توسعه‌ای و آرمانی است. با وجود اینکه ملاحظات اجتماعی و محلی ممکن است به راحتی با اهداف اقتصادی و توسعه‌ای قابل جمع نباشد. تجربه‌های جهانی حاکی از این است که اهداف توسعه‌ای توانسته‌اند فرصت‌های بی‌نظیری برای تجدید حیات شهرها فراهم نمایند. موضوعی که می‌تواند در کلانشهری چون تهران از یک طرف، با وسعت قابل توجه بافت‌های فرسوده و از طرف دیگر به سبب گرایش به ابغای نقش در مقیاس جهانی، مصداقی عینی پیدا کند.

شناخت صحیح مسائل بافت‌های فرسوده و تحلیل ابعاد مختلف آنها و در نهایت ارائه راهکارهای موثر در پرتو پژوهش و بهره‌مندی از دانش روز میسر خواهد بود. عنایت به نوسازی و تجدید حیات شهری بعنوان یک جریان مداوم، ناظر بر پایایی فرآیندهای پژوهشی در این حوزه است.

د..... طرد اجتماعی

در این میان سازمان نوسازی شهر تهران در کنار فعالیت ها و اقدامات مختلف ضمن اهتمام جدی بر امور پژوهشی، ترجمه و نشر کتب تخصصی روز در حوزه نوسازی و تجدید حیات شهری را در دستور کار خود قرار داده است. تا با بهره گیری از دانش اساتید و متخصصان، با کمک به ارتقاء دانش موضوعی، نقش هر چند اندکی در قوام فضای فکری نقش آفرینان این حوزه ایفاء نماید.

و من... توفیق

فریدون درویشزاده

مدیر عامل سازمان نوسازی شهر تهران

یادداشت مترجم

یادداشت مترجم را با اشاره‌ی گذرا به چند نکته محدود کرده‌ام. نخست به محتوای کتاب خواهم پرداخت. کتاب می‌تواند دستمایه‌ی تجدیدنظر عمیق ما در پیوند با برخورد با پهنه‌های مسئله‌دار شهری باشد. طی چند دهه‌ای که از برخورد با پهنه‌های مسئله‌دار (بافت‌های فرسوده) می‌گذرد، به این نکته آگاهی یافته‌ایم که دخالت ما شرایط را نه تنها بهتر نکرده‌است بلکه، به تشدید فرسودگی، اخراج سکنه و . . . و یا تولید این پهنه‌ها در نقطه‌ای دیگر راه برده‌است. بافت فرسوده، مفهوم تقلیل‌گرایانه از مشکل پیچیده‌ی پهنه‌های مسئله‌دار در گستره‌ی شهرمنطقه (فضای تولید، گردش و مصرف) است که تنها به نمود و ظاهر مسئله می‌پردازد. در کتاب حاضر خواهیم دید که مسئله‌ی این پهنه‌ها، چندجانبه و پدیده‌ای تمام‌قد اجتماعی و اقتصادی (کل‌گرا) است. به‌همین دلیل از کاربرد اصطلاح متداول «بافت فرسوده»، عاملانه پرهیز کرده‌ام، تا کتاب نشانه‌ی گسستی از این ادبیات نازا و سترون باشد. داوری نهایی برعهده‌ی خواننده‌ی کتاب است.

در بازگردان کتاب تلاش کرده‌ام در جایی که ترجمه‌ی واژگان زبان‌های اروپایی، دشوار است و یا متمم‌ن مفاهیم متمایز می‌باشد، به نوشتن کلمه به‌روایت زبان اصلی با الفبای فارسی بسنده کنم. این کلمات به‌شکل *ایتالیک* در ترجمه ضبط شده‌است.

نکته‌ای که دوست دارم، خواننده بر آن متمرکز شود، تجربه‌ی کشور **ایتالیا** است، خواننده می‌تواند خود بر دلیل این توصیه تأمل کند.

بازگردان این‌جانب، خالی از خطا نیست. پر واضح است اشاره به این معنا چندان لطفی ندارد. اما، از آنجایی که، به حدس و گمان، **انگلیسی**، زبان اصلی نویسنده نیست و او مجبور بوده‌است در نگارش کتاب، به اسنادی به زبان‌های مختلف رجوع نماید، زبان نگارش را نه دشوار، بلکه با سردرگمی‌هایی به‌لحاظ دستوری مواجه کرده‌است.

در پایان بر خود لازم می‌دانم از مدیران **سازمان نوسازی**، به‌دلیل فرصتی که برای ترجمه‌ی کتاب به این‌جانب دادند، تشکر کنم. حوصله‌ی دفتر مربوطه در **سازمان** نیز در پیوند با بدقولی‌های اینجانب جای بسی پوزش، و در وهله‌ی بعدی تشکر دارد.

عارف اقوامی مقدم

مقدمه

هدف کتاب حاضر ارایه‌ی موردپژوهی‌های موضوعی و میان‌بخشی است که دستورکار مبسوط‌نوسازی را که در مجموعه‌ی کوچکی از هسته‌های اولیه‌ی بزرگترین دولت‌های اتحادیه‌ی اروپایی تکوین یافته‌است، مورد توجه قرار می‌دهد. بندرهای پنج‌گانه به‌دلیل چالش‌های تحول‌زا و میراث اقتصادی مشترک انتخاب شده‌اند. تحلیل‌های مرتبط با سیاست‌گذاری عمدتاً بر فرآیند و مولفه‌های خروجی متمرکز شده‌اند و در چارچوب ترتیبات، ایدئولوژی‌ها و سنت‌های متفاوت نهادی ملی از مداخله‌ی دولتی قرار گرفته‌اند. قلمرو نوظهور سیاست‌های نوسازی در سطح اتحادیه‌ی اروپایی نیز مولفه‌ی مهمی را در این رابطه شکل می‌دهد.

رویکرد موردپژوهی از قلمرو سیاست‌گذاری که در آن حوزه‌ی عمل از انسجام نسبی برخوردارست و می‌تواند به‌شکل منطقی در معرض مقایسه‌ی فراملی قرار گیرد، اتخاذ شده‌است. داده‌های گردآوری‌شده متضمن جنبه‌های کمی و کیفی در مقیاس‌های واحد همسایگی، شهر، زیرمنطقه و ملی است. تحلیل اساساً تمرینی یک‌نفره با اتکا بر دگرگونی‌های اجتماعی و جمعیت‌شناختی از شاخص‌های آماری پهنه‌ی کوچکی می‌باشد. تکوین سیاست‌گذاری بر طیف گسترده‌ای از «گفتگو با نخبگان» سیاسیون محلی، کارکنان بخش عمومی، بخش داوطلب و نمایندگان جنبش‌های همسایگی اتکا دارد. فراتر از موارد مذکور، من به‌شکل اکید بر بررسی حجم قابل‌توجهی از «ادبیات خاکستری»^۱ و دیگر اسناد با قلمرو گردش محلی و محدود تکیه کرده‌ام. موضوعات برگرفته از اینترنت نیز به شکل گزینشی مورد استفاده قرار گرفته‌است. برخلاف فشارهای ناشی از تاکتیک مشاهده و بیان سریع «سفرهای تفریحی»، کتاب مذکور پروژه‌ای بلندمدت و سه دور تحقیق طی چندین سال است. رویه‌ی مذکور امکان گردآوری طیف گسترده‌ای از اطلاعات را از اواسط دهه‌ی ۱۹۷۰ تا زمان حاضر فراهم آورده و از این‌رو با سنجش حساسیت در قبال تفسیر دینامیسم سیاست‌گذاری در حوزه‌ای را تسهیل می‌کند که تکوین آن طی چرخه‌های طولانی امکان‌پذیر می‌شود.

---

۱. grey literature: اصطلاحی است که به‌اشکال متفاوت توسط نهادهای اطلاعاتی، حرفه‌مندان شاغل در حوزه‌ی تحقیق، گردآوری اطلاعات و بهداشت برای اشاره به هیاتی از موضوعات مورد استفاده قرار می‌گیرد که به آسانی از مجاری متعارف نظیر انتشارات قابل‌حصول نیست. برخی تحقیقات علمی، گزارشات دولتی نیز از این موارد محسوب می‌شوند. (م.)

تامین مالی مراحل متفاوت تحقیق حاضر از طرف دانشگاه لندن، مدرسه‌ی اقتصاد لندن و بنیاد نوفیلد انجام گرفته‌است. در مرحله‌ی بعدی بورسیه‌ای از طرف شورای تحقیقات اقتصادی و اجتماعی (ESRC) امکان داد پایگاه اطلاعاتی شکل بگیرد. این پایگاه از طریق آرشیو تحقیقات شورای مذکور در دانشگاه اسکس در دسترس محققان و حرفه‌مندان قرار دارد.

اشاره به فهرست اسامی آنانی که در پروژه‌ی گسترده و طولانی حاضر شرکت داشته‌اند، خسته‌کننده است. اما در این جا مایلم به‌طور اخص از مایکل پارکینسون از دانشگاه جان مورز لیورپول، لوردانا سیسارو از دانشگاه جنوا، نوریا فرناندز از کمیته‌ی مطالعات اجتماعی در بارسلون، آندره دانزل از مرکز ملی تحقیقات علمی-؟ (CNRS-LAMES) در اکس-ان-پرونس^۱ و ینس دانشگاهات از دانشگاه فنی وین به‌دلیل راهنمایی و تاثیر چشمگیرش قدردانی نمایم. طی سال‌ها دانشجویانی که در مقطع فوق لیسانس در رشته‌ی سیاست‌های اجتماعی اروپایی در مدرسه‌ی اقتصاد لندن تحصیل می‌کردند در رابطه با مدیریت داده‌ها و پردازش آنها کمک شایان‌توجهی را در این پیوند تدارک دیدند. اشاره به ویکی دیویس در ایجاد پایگاه اطلاعات کیفی NUD?IST و مارتین کوئن‌براور، ترزا لنزی، پدرو گالو و رومن رومرو-اورتانو به‌طور اخص ضرورت دارد. در نهایت تشکر قلبی خود را از جان هایدن که به‌نحو احسن از عهده‌ی نسخه‌خوانی برآمد، اعلام می‌دارم.

---

۱. شهری در جنوب فرانسه در نزدیکی شهر مارسی. (م.)